

Drame Rajmunda Kuparea o Kristu

Dr. sc. Sanja NIKČEVIĆ

Prva knjiga nakladničke kuće Citadela libri

Rajmund Kupareo

Povod ovom tekstu je trostruk: prvo je obljetnica smrti jednog od naših najznačajnijih estetičara i književnika Rajmunda Kuparea (rođen 16. studenoga 1914. na Hvaru, umro 6. lipnja 1996. u Zagrebu), drugo je objava Kupareovih drama kao prve knjige novopokrenute izdavačke kuće Citadela libri. Treće je stanje u umjetnosti, kulturi i medijima. Nekako smo se pogubili: uvreda i ogavno, ono što je smatrano neprimjerenim izreči u pristojnom društvu, postalo je „umjetnička provokacija vrhunske vrijednosti“, psovka (ili prostačka gesta) kao pljuska postala je „vrijedan društveni protest“, a svako zagovaranje vrijednosti postalo je, najblaže rečeno, „nazadno i glupo“. To nas okružuje u umjetnosti i medijima do te mjere da su se svi pomalo zibunili pa inače pristojne osobe slijede, upražnjavaju ili podržavaju taj gubitak vrijednosti. Poslovica kaže: *u mraku ne pomaže vikati na mrak, važno je upaliti – pa makar i malu – svijeću*. Upravo zato je pokrenuta nova izdavačka kuća Citadela libri, mala utvrda lijepog/dobrog/svetog jer je važno pokazati da postoji i u umjetnosti i u životu ono što je doista vrijedno. I da to nije ni nazadno ni glupo, naprotiv. Kupareo je izvrstan primjer i zato je objavljen na početku!

Od Hvara do čileanske akademije

Rajmund Kupareo je rođen u plemićkoj obitelji u Vrboskoj na otoku Hvaru, u dominikanskom red je ušao sa šesnaest godina, a u životu je pokazao svu svestranost talenata koje mu je Bog dao. Iz njegove biografije najviše su me se dojmile dvije činjenice: prvo da je 1943. kao tridesetogodišnjak objavio svoj drugi roman, *Braban*. Roman s otoka Hvara, u 12.000 primjeraka! U vrijeme kad je cijela Europa bila iscrpljena od rata, kad je čitateljska publika bila svedena samo na Hrvatsku, mladi dominikanac bez ikakva političkog utjecaja objavljuje roman u tolikoj nakladi! To dokazuje dvije stvari: da je roman odličan (Ivica Matičević kaže da je to naš

najbolji roman objavljen za NDH) a drugo da ima čitalačke publike za dobru književnost. Danas se stalno napada publiku da nije dovoljno „pametna, obrazovana, suvremena“... ali očito je danas problem u djelima koja nam se nude kao vrijedna a ne u publici.

Drugi dojmivi podatak iz njegova života je značajna karijera koju je, kao stranac, ostvario u Santiago de Čileu gdje je bio sveučilišni profesor i znanstvenik. Po završetku Drugog svjetskog rata Kupareo nije morao otići iz Hrvatske, za vrijeme rata nije se nikada politički aktivirao a i pomagao je Židovima. No kad je vidio da je novi režim ne samo ateistički nego i okrutan u razračunavanju s neistomišljenicima otišao je 1947. i nakon nekoliko država skračio se u Santiago de Čileu. Na fakultetu je predavao estetiku (aksiologiju), njegove su knjige i danas uzdžbenici, pokrenuo je Institut za estetiku, pokretao i uređivao časopise, obnašao je razne funkcije pa je bio neko vrijeme i rektor sveučilišta. Nakon moždanog udara 1970. vratio se u Hrvatsku, ali su ga u Čileu i dalje voljeli i poštivali pa su ga nakon odlaska iz Čilea izabrali za profesora emeritusa (1978.), a onda i u članstvo njihove akademije znanosti (1985.). Nakon smrti nagrađen je uglednom nagradom koju Čile može dodijeliti strancima (1997.), da bi mu 2017. ispred sveučilišta postavili poprsje (rad Kuzme Kovačića) koje danas stoji i u rodnoj Vrboskoj na Hvaru.

Znanstvena djela je pisao na nekoliko jezika, latinskom, češkom, a ponajviše na španjolskom ali književnost je uvijek pisao na hrvatskom jer se to ne piše samo iz glave nego i iz srca. Pisao je i objavljivao cijeli život: prvi roman je bio o vlastitom iskustvu liječenja tuberkuloze (*U morskoj kući*), drugi spomenuti o otoku Hvaru, a nakon odlaska iz Hrvatske pisao je pripovijetke o životu naših ljudi koji žive izvan domovine što je objavio u dvije knjige. Cijeli život pisao je izvrsnu poeziju.

Nakon povratka u Hrvatsku živio je u dominikanskom samostanu u Kontakovoj u Zagrebu, mjestu brojnih kulturnih događanja. Kupareu su dolazili zagrebački intelektualci na razgovore o umjetnosti, ali sve je to bilo nekako u ozračju poluilegale. Kuparea je neprestano pratila netočna etiketa „političkog emigranta“ pa mu je zato i medijski prostor bio zatvoren. Tek nakon 1990. o njemu se počelo javno govoriti, afirmiran je kao pjesnik a u godini smrti (1996.) dobio je i dva velika priznanja za književnost u Hrvatskoj: odlikovanje predsjednika republike uručeno mu je na bolesničkoj postelji a dodjelu Nagrade Vladimir Navor za životno djelo nije dočeka.

Napete i potresne drame o Kristu

Nije dočeka ni afirmaciju kao dramski pisac. Kupareo je *Muku* napisao 1948., a *Porodjenje* i *Uskrsnuće* osamdesetih godina. Igran je po svijetu i kod nas u amaterskim kazalištima, a njegova je *Muka* inspirirala nastanak rock opere Slavka Nedića. Nakon 1990. Krešimir Tičić je uvrstio dio iz Kupareove *Muke* u TV dramu *Uskrsna svijeća*, drame su mu izvedene na radiju da bi jedina profesionalna produkcija bila izvedba *Porodjenja* u Hrvatskom kazalištu u Pečuhu 2015. To je velika šteta jer su drame ne samo zanimljive i napete za čitanje nego i odličan poticaj za predstavu. Mogu se igrati u maloj župnoj dvorani s pet glumaca ili kao spektakl u HNK.

Napete i potresne drame čitamo/gledamo kao da te priče nikad nismo čuli. Pisac doslovno slijedi biblijsku priču, dakle glavne likove i glavnu radnju, kao i temeljni svjetonazor i poruku. Budući da su zapisi u svetim knjigama (kako u Bibliji tako i u grčkoj mitologiji) vrlo šturi, pisac (i Kupareo i grčki tračari) dodaje kontekst radnje (prostor, vrijeme), sporedne likove, ali i pojašnjava motivaciju likova, te daje komentar svega što se zbiva. Međutim, Kupareo u ove tri priče o Kristu ima, tzv. „pomaknutu vizuru priče“. Na sceni nema glavnih svetih likova (Krist i Marija) nego gledamo očima sporednih likova iz priče (pastiri, vojnici, farizeji, razbojnici, apostoli, učenici i učenice...)

U *Porodjenju* novorođeni Isus ozdravi gluhoj dječaku jedne pastirice. Vođa pastira dolazi farizeju govoreći: „Rodio se Mesija“, ali ovaj to odbije jer „Mesija ne bi ozdravio plod grijeha“ (gluhonijemi dječak je izvanbračno dijete i majka je poslana pastirima zato da je ne kamenuju). Iako vidi čudo, farizej ne može prihvatiti promjenu ali pastiri razumiju da je novorođeno djetence ozdravilo ne samo dječaka nego i njegovu majku oslobodivši je njezine krivnje – ozdravio je njezino srce, a to je najveći blagoslov. Uz to dolazi rimski časnik koji je otac tog dječaka koji nije mario ni za dječaka ni za majku, ali ga ovo ozdravljenje dotakne pa dođe upozoriti pastire da sklanjaju djecu jer Herod ide ubijati. Dakle, velike istine vjere – milosrđe koje dopunjuje zakon, Isus koji dolazi i zbog onih izvan židovske zajednice – dane su kroz „običnu“ priču o jednom ozdravljenom izvanbračnom dječaku koji živi s pastirima.

U *Muci* vidimo Judu koji je bio blizak Kristu, ali ima neku drugu viziju Kristova poslanja (želio ga je kao moćnog vladara na zemlji koji bi i njemu dao moć), Pilata koji zna da je Krist ne samo nevin, nego drugačiji i svet, ali nema snage učiti ispravno zbog politike. A Kristovu kalvariju prati-mo kroz oči Barabe koji ga slijedi sav zbu-njen zašto su pustili njega koji je doista bio razbojnik a razapinj u nevinost. Slijedeći Krista Baraba ga žali, ljuti se na njega što ne reagira i zašto ne kune, smije mu se što obećava raj razbojniku do sebe na križu...

da bi nakon što se potrese zemlja shvatio i pao na koljena rekavši: „Sad znam zašto si razapet. Zbog mojih si grijeha razapet. Gospodine sjeti me se kad dođeš u kraljevstvo svoje!“

U *Uskrsnuću* Toma, koji je bio uz Isusa za njegova života, sad je izgubljen, hoda oko-lo i ispituje svjedoke ne vjerujući, a najviše ga nerviraju žene („koje ni na sudu ne mogu svjedočiti pa gdje će sad svjedočiti učiteljevo uskrsnuće“) i učenici koji su nekad u strahu išli Isusa slušati po mraku a sad se javno izlažu kao oni koji vjeruju u njega (Nikodem i Josip iz Arimateje).

Katarza i kršćanska poruka

Svi ti sporedni likovi u svetoj priči susreću Isusa i moraju odlučiti tko je Krist za njih i kako će živjeti s tom odlukom. Napetost proizlazi iz mogućnosti izbora svakog lika u susretu s Kristom kao i iz činjenice da nitko nije sam po sebi spašen (ni pametni, ni oni koji su bili u Kristovoj blizini), ali da svatko ima mogućnost dobrog odabira (i pastiri, i žene, i Rimljani, i oni koji su ga se prije stidjeli). Mogućnost izbora između dobra i zla, njihova sloboda u tom izboru je izvor dinamičnosti ovih drama. Tim izborima ove drame postaju radost za dušu jer nam daju odgovore na mnoga životno važna pitanja i upravo zato omogućuju prepoznavanje. Naime, mi te likove iz priče od prije dvije tisuće godina prepoznajemo jer razumijemo njihove dvojbe, mi se njima poistovjećujemo jer svatko je od nas bio u nekoj od prikazanih situacija (pastira, farizeja, Jude, Pilata, Barabe, Tome nevjernog, Nikodema, Marije Magdalene...). Upravo zato što ih prepoznajemo možemo s tim likovima i suosjećati i na kraju pročitati svoje negativne emocije (npr. straha). Pročitala sam *Muku* desetak puta ali svaki put na Barabine riječi zadržim! Aristotel je taj doživljaj zvao katarza i smatrao svrhom kazališta i ona je kao takva ostala do polovine 20. stoljeća kada je izbačena iz visoke umjetnosti.

U tim dramama nalazimo i osnovne karakteristike kršćanske poruke. *Prvo*: da svijet koji se prikazuje ima smisla jer je dio Božjeg nauma i njime vlada milosrdni Bog, *drugo*: da postoji jasno dobro i zlo i svi znaju što je što, *treće*: da imaju slobodnu volju u izboru između dobra i zla i četvrto: ako krivo izaberu – postoji izlaz iz toga jer svijetom vlada milosrdni Bog. Svako djelo ima poruku i to je objektivna kategorija koja ne znači automatski i kvalitetu djela, ali je u današnjem kanonu upravo ova kršćanska poruka protjerana bez obzira na kvalitetu djela. Zato je knjiga Kupareovih drama opremljena velikim teorijskim uvodom (moj tekst „Prikazanja ili o afirmativnom kazalištu koje uzdiže i ojačava gledatelje“) koji dokazuje naše pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti ali i analizira Kupareove drame dokazujući da se radi o kvalitetnim dramama prema kriterijima struke. Objavljen je i odličan tekst Zdravka Gavran „Rajmund

Nastavak sa 15. str.

BUNJEVAČKA IKAVICA NA STRANPUTICI

Banata, Bačke i Baranje kraljevini Srbiji (8); A gdje su Hrvati do tada bili u Vojvodini? No, razjedinjavanje Hrvata se pod utjecajem velikosrpske politike nastavlja i dalje, a najodlučniji pokušaji su bili 1990. i 2013. Zaboravlja se namjerno iz politikantskih razloga da su Bunjevci Hrvati u Bačkoj autohtona nacija i da spadaju među najstarije narode u Bačkoj, iako se danas tretiraju kao nacionalna manjina. Čak i sam status nacionalne manjine poslije 1990. stjecan je teškom mukom.

Na temelju navedenoga pitam se je li danas jezik još uvijek ime naroda ili je samo sredstvo asimilacije? Zaključiti nam je da jezik jest jedan i prvi od elemenata narodnosnoga identiteta, ali, nažalost, i najvažnija sastojnica asimilacije. Naime, u brzom vremenu življenja i pod jakim utjecajem jezika društvene sredine (kako se u Bačkoj

to danas kaže, odnosno, *jezik kojeg treba-ju svi razumjeti*) u političkom, kulturnom, komunikacijskom, sportskom i običnom građanskom životu, počeo se gubiti onaj tanani osjećaj za jezik, domovinu, kulturu. U tom sažimanju tih raznih svakojakih jezika društvene sredine teško se u javnosti može ostvarivati hrvatski jezik, pa tako i čista izvorna bunjevačka ikavica. Ona se, ipak, uz sve nedaće zadržala do današnjih dana. Kakva joj je perspektiva u Bačkoj, može se samo nagađati. Ipak, žilav je taj narod. Što ga ne može uništiti, jača ga.

LITERATURA

1. ANDRIJANIĆ, DOMINIKA *Vraćanje ikavice u književnost*, *Večernji list* 28. kolovoza 2019.
2. BARA, MARIO i ALEKSANDAR VUKIĆ: *Hrvati u Vojvodini*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Zagreb-Subotica 2012.
3. BERETIĆ, STJEPAN: Katolički mjesečnik *Zvonik*, godina VIII., br 3., 2001: BUNJEVAČKE NOVINE, informativno-političko glasilo Bunjevaca nehrvata iz Subotice, brojevi od 2013. i kasniji brojevi. GOTAL, MIHOVIL: *Bunjevačko pitanje kao simbolički konflikt politika identiteta*, diplomski rad, Filozofski

8 Milovan Miković, *Hrvatska riječ*, br. 598 od 19. rujna 2014.

Nastavak sa 20. str.

UMJETNOST KAO LIJEPO, DUHOVNO, SVETO

Kupareo ili ljepota kao prosjaj vrijednosti i umnosti“ o Kupareovoj umjetničkoj i znanstvenoj djelatnosti, te osobni zapis Krešimira Tičića, sjećanje na 1977. kada je u samostanu u Kontakovoj poluilegalno postavljao na scenu Kupareovu *Muku* ne znajući tko je autor.

Citadela libri - lijepo/dobro/sveto

Nova izdavačka kuća, Citadela libri, pokrenuta je kao mala utvrda knjiga iz uvjerenja da se upravo knjigama možemo boriti za naše pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti. Zbog onog trećeg razloga ovog teksta, silne krize suvremene umjetnosti glavne struje (one koja ima i novac i medije i međunarodne veze) važno je vratiti se temeljima i pokazati da je umjetnost ne samo bila *lijepa/dobra/sveta* dvije i pol tisuće godina nego da imamo na to pravo i danas.

Naime, s pobjedom sekularističkog svjetonazora nakon Drugog svjetskog rata u Europi je redefiniran umjetnički kanon i iz njega su izbačena sva djela koja afirmiraju temeljne ljudske vrijednosti, veliča se samo „oštra kritika društva“, lijepo je protjerano kao kič, dobro „razotkriveno“ kao licemjerje a sveto proglašeno nepostojećim. Nakon sedamdeset godina očito je da je umjetnost koja slijepo slijedi vladajuću svjetonazor zašla u slijepu ulicu. Budući da samo kritizira (a ništa ne afirmira) nužno je postala buka i bijes, uvreda i provokacija ne bi li nekako privukla pažnju publike koja je iz kazališta pobjegla prije dvadesetak godina. U tako silnoj krizi važno je malo razmisliti, *resetirati se*, što znači vratiti se onim korijenima iz kojih se dvije tisuće godina crpila životna snaga – i umjetnosti i ljudskog života.

Zato život nove izdavačke kuće (male, specijalizirane za kazalište i povijest) započinjemo (ja kao urednica za kazalište i moj sin Oliver Nikčević kao urednik za povijest) objavom tri prikazanja Rajmunda Kupareo. Prikazanja su drame koje afirmiraju prvu razinu kršćanskog svjetonazora (smisao svijeta kao Božjeg nauma, ljubavi kao temeljne vrijednosti i Krista kao

Rajmund Kupareo

PREBIVAO JE MEĐU NAMA

Tri suvremena prikazanja o jednom davnom događaju

Rajmund Kupareo: *Prebivao je među nama*. Tri suvremena prikazanja o jednom davnom događaju, Citadela libri, Zagreb, 2019.

predstavnik). To su autohtone (izvorne) dramske vrste europskog kazališta nastale u srednjem vijeku, temelje se na svetim kršćanskim spisima (*Biblija* i *Zlatne legende* koje su opisale živote svetaca), izvedbe su bile vezane uz velike crkvene blagdane a u njima je sudjelovao cijeli grad jer su bila važna. Govorila su o najvažnijim stvarima u životu, spasu duše i kako treba živjeti na ovome svijetu... Izvodila su se od jednog do 20 dana i na izvedbe su ljudi dolazili kao na hodočašće. Iako nas uče da je Crkva prikazanja zabranila, a i da nije „izumrla“ bi sama od sebe jer su bila „dosadna crkvena propaganda“ – niti jedno nije istina. Crkva ih nikad nije zabranila nego su prestala biti dio obreda, a igrala su se (u profesionalnim ili amaterskim izvedbama, kao male izvedbe ili cjelodnevna događanja) do kraja Drugoga svjetskog rata. Kad ih počnete čitati, vidite da i te kako mogu biti napeta, zanimljiva i potresna. I shvatite da upravo to želite čitati i gledati na sceni. Svi imamo potrebu za kvalitetnim dramama koje zagovaraju lijepo/dobro/sveto u umjetnosti, ali ih je teško pronaći jer je ono što je izbačeno iz kanona kao u bunar bačeno. Kad nešto pronađete, teško je afirmirati jer osim što ih stručnjaci „preziru“ i ne žele o tome ni raspravljati, iz kanona je izbačena i teorija koja o njima objektivno piše poput Ljubomira Marakovića,

fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.

MIKOVIĆ, MILOVAN, *Navodi o subotičkom kazalištu*, časopis za kulturu *Klasje naših ravni* br. 7-8, Subotica 2007.MIKOVIĆ, MILOVAN, *Svoji ili asimilacijski zalogaj*, *Hrvatska riječ*, br. 598 od 19. rujna 2014.ČERNELIĆ, MILANA: *Bunjevci - ishodišta, sudbine, identiteta*, izdavač Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.ROMIĆ, ZLATKO: *Tiška griška - metastaza usiljene ikavice*, Zbornik, *Dani Balinta Vujkova* 2002.-2005.SEKULIĆ, ANTE, *Književnost bačkih Hrvata*, Kritika, sv. 5., 1970.SEKULIĆ, ANTE: *Govor bačkih Bunjevaca* (odlomak iz doktorske disertacije), Sombor, 1947.SEKULIĆ, ANTE: *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, Zagreb, 1997.SEKULIĆ, ANTE: *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005., Mala knjižnica Matice hrvatske, Kolo 7., knj. 38.VUKOVIĆ, Petar: *Etnonim*, Leksikon podunavskih Hrvata-Bunjevaca i Šokaca, Subotica, 2007.VINCE, ZLATKO: *Portreti hrvatskih jezikoslovaca*, Biblioteka Hrvatski radio, knj. 5., Zagreb, 1993.ŽIGMANOV, Tomislav: *Suvremena "lirika" bezdušja u "nastavnom planu bunjevačkog govora s elementima nacionalne kulture"*, *Vivisekcije književnosti*, Pula-Subotica, 2017.

Svršetak

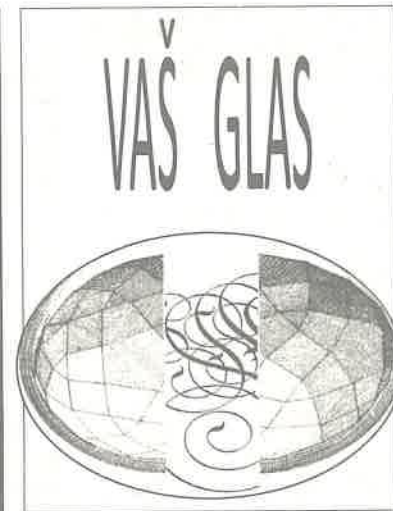
Lajčo PERUŠIĆ

Antuna Mahnića, Mate Ujevića, Petra Gregca itd... I sama sam bila izgubljena kako braniti te drame, dok nisam otkrila rad Vladimira Lončarevića *Hrvatska katolička baština* i biblioteku Glasa Koncila *Hrvatska katolička baština 20 st.* u kojoj je objavljeno dvadesetak knjiga, portreta važnih prijeratnih intelektualaca. Tada sam shvatila da je pravo na lijepo/dobro/sveto bilo neupitno i da su djela koja su pisana iz kršćanske poruke bila u većini a ovo što je nakon Drugog svjetskog rata ušlo u kanon kao vrijedna književnost (ekspresionizam, realizam, modernizam) zapravo glasna manjina za koju većina obrazovanih ljudi nije vjerovala da će opstati. Da parafraziram Marakovića: *to su mladi talentirani ljudi ali su nešto krivo shvatili, ne može se pisati o svijetu bez Boga, to nije dobro ni za pisce ni za one koji čitaju. Ali, oni su još mladi... doći će k sebi...*

Zato što je pobjeda te linije dovela do kasa s početka teksta, do bijega i čitateljske i kazališne publike - pokrenula sam novu izdavačku kuću koja započinje upravo objavom prikazanja. *Prvi cilj* mi je da kvalitetne drame budu dostupne, da se svatko na svoje oči uvjeri da spomenuta kršćanska poruka može biti tema odličnih drama. *Drugi cilj* mi je osnažiti sve one kojima u glavnoj struji kazališta nešto nedostaje (kako publici tako i piscima) da se usude pročitati ovakve drame, a onda (ako ih prepoznaju kao dobre) i pohvaliti, postaviti na scenu. *Treći cilj* su pisci – da se usude malo odmaknuti pogled od trendova i kanona i pisati iz vlastitog srca i vlastite potrebe.

Kupareove drame nisu samo paradigmatički primjer tekstova koje ova Biblioteka zagovara – kvalitetni dramski tekstovi pogodni su za postavljanje na suvremenoj sceni, koji afirmiraju temeljne vrijednosti života. One bi na našim scenama bile dobitak za kazalište, put kojim bi valjalo poći da izađemo iz slijepice u koju smo zalutali. One nam mogu pomoći da ponovno pronađemo *lijepo/dobro/sveto* u umjetnosti, i da umjetnost opet, kao što je dvije i pol tisuće godina radila, ojačava, osnažuje onoga koji je upravo zato i treba i voli...

Sanja NIKČEVIĆ

Tona Sintić

CVIJEĆE ZA GROB PALOG VITEZA

*Duh Viteza kruži,
zemljom dragom, znanom,
suzom oplakanom,
pjesmom opjevanom,*

*tu j' proveo mladost,
vedre, sretne dane,
tu snivao snove
nikad dosanjane.*

*Pjevušio pjesme,
brdim i dolinama,
cvjetnim livadama,
dragim obalama.*

*Za Domovinu
svoj je život dao,
u temelje njene
kosti uzidao.*

*Uzeh svilen vrpcu,
slažem vijenac cvijeća,
duh palog Viteza
Duša mi osjeća.*

*Bijele ruže
takva mu je Duša,
žute i crvene
mladost bujna, snažna.*

*U borovoj šumi
ptica gnijezdo vije
kor Anđela bijelih
nad grobom mu bdije.*